

Elu esiküljel ja tagahoovis

Muljeid näituselt ning kataloogi lugedes

Liina Espenberg

raamatukoguhoidja

Käisin väljapanekut meie näitusesaalis õige mitu korda vaatamas – üks parimaid ja huvitavamaid näitusi viimastel aastatel! Veel praegugi lähevad seda meenutades suunurgad ülespoole. Näituselt saadud emotsioonid ja hiljem põhjaliku kataloogi lehitsemine viisid mõtted ajalehtedega kokku-puutumistele ning nende lugemisele oma lapsepõlves, mis möödus Tartu kui toonase kinnise linnakese agulis – Supilinnas.

Raamatukokku tööle tulles, 1980-ndate alguses, olid ju paljud tsaari- ja eestiaegsed ajalehed erifondis (erihoidlas) ja näha sai neid vaid eriloaga, mis tähendas, et kaugeltki iga huviline ei pääsenud neid lugema. Eesti taasiseseisvudes erifondid kaotati ja seal hoitu avanes lõpuks kõigile.

Nii olengi ma hoidlas käinud mõnikord huvi pärast sirvimas väga vanu lehti, aga enamasti siiski lugejate soovil neist mõnda fakti täpsustamas või ka uurimas, kas meil ikka on soovitud ajaleht saadaval. Nüüd on need ajalehed digiteeritud ja igaüks võib Digaris või DSpace'is tutvuda, millest näiteks sada aastat tagasi kirjutati või milline ilm oli. Mulle isiklikult on väga sümpaatsed tsaariajal ilmunud ajalehtede päised – Perno Postimehes ja Eesti Postimehes – ning muidugi tollased vähesed illustratsioonid. Hästi tuttavad on lehetegijaist ja kirjutajaist nii Jannsen, Jakobson kui ka Tõnisson. Leht haris ja õpetas, ajas karskust taga ning andis esiküljel teada maailmauudistest. Kiitis ka tsaari, valitsejaid ja presidente. Üllatav oli algusaja lehtede esikülgedelt joonealuseid (järje)jutte leida, mis pärast kolisid tahapoole. Järjejutu traditsioon jätkus ju nõukaaegsetes lehtedes, nüüd asendavad neid koomiksitate seeriad. Ja õpetuste asemel on tähelepanu rohkem meelelahutusel.

Paralleele võib tuua iluduskuningannade valimistestki. Minu meelest, kui mälu ei peta, lisaks 1931. aasta lehtedele näidati Nõukogude aja lõpus või taasiseseisvumise alguses Eesti misse ja missiseid lehe esiküljel, kuigi näitusele neid pandud polnud.

Olen sündinud 1960-ndate alguses ja nõnda oli meile kättesaadav „okupeeritud ajakirjandus“. Lapsepõlves ja noorena sai loetud ikka Edasit, aga ka Rahva Häält ja Noorte Häält, Sirpi ja Vasaratki, parteilasest ülemise korruse majanaabril käis Pravda. Isegi mõnele saksa- ja ingliskeelsele lehele õnnestus lapsena pilk peale visata, sest kõrvalkorteris elanud ja tsaariajal Venemaal koduõpetajana leiba teeninud vanapreilile saatis neid Inglismaal elav õde ning postiljon tõi ajalehepaki koju kättegi. Seega nägin sügaval nõukaajal ka lääne ajakirjandust, aru ma seal kirjutatust ei saanud, kui just preili ise mõnda lugu ümber ei jutustanud või mõnda pilti ei kommenteerinud. Viidatud ajalehed siiski alati kohale ei jõudnud, konfiskeeriti enne. Tore oli toona, et meile, lastele, ei keelanud naabrid oma ajalehtedega tutvust teha, eks ju läksid need nagunii pärast tulehakatuseks või siis vanapaberiks, mida sai kogumispunktides defitsiidi vastu vahetada – „Lennujaam“ ja plekist purgikaaned, teate ju küll, mu põlvkonnakaaslased!

Näitusel oligi minu jaoks huvitavaim osa ja isiklikest mälestustest tulvil just nõukaaegne ajakirjandus ja läbiv vaade sellele. Kahjuks enamust neist lehtedest veel digitaalarhiivist lugeda ei saa.

Ekspositsiooni vaadates meenus esimesena 1967. aasta torm, millest kodus tagantjärgi palju räägiti ja millest olid mul endalgi mälestusküllud

Harju Elu

ESTIMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI HARJU RAJONIKOMITEE JA HARJU RAJAOONI TÖÖRAHVA SAADRUTE NÕUKOGU HÄALEKANDAJA

Nr. 93 (4899) Nädalpäeval, 18. augustil 1967 XVII aastakäik

AASTAPLANID TÄIS

JASALEMMA LIIA...

Vaadatakse ettevalmistatud ja läbi läinud aastaplanid. Nõuandjad ja nõuandjad on juba alustanud. Jätkatakse ettevalmistust ja läbiviimist. Nõuandjad ja nõuandjad on juba alustanud. Jätkatakse ettevalmistust ja läbiviimist. Nõuandjad ja nõuandjad on juba alustanud. Jätkatakse ettevalmistust ja läbiviimist.

EHITAJATE PÄEVA EEL

Nõuandjad ja nõuandjad on juba alustanud. Jätkatakse ettevalmistust ja läbiviimist. Nõuandjad ja nõuandjad on juba alustanud. Jätkatakse ettevalmistust ja läbiviimist. Nõuandjad ja nõuandjad on juba alustanud. Jätkatakse ettevalmistust ja läbiviimist.

12 päält...

1. Kõrgkooli õpilaste ühiskondlikud tööd. 2. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 3. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 4. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 5. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 6. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 7. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 8. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 9. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 10. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 11. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd. 12. Harju rajooni noorte ühiskondlikud tööd.

MEILE KIRJUTATAKSE

Saun

Meie saunade ehitamine on oluline osa meie elu parandamisest. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud.

Unustatud tarbijad

Unustatud tarbijad on meie ühiskonnas oluline osa. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud.

Mudilaste spordipäev Vasalemmas

Mudilaste spordipäev Vasalemmas on oluline osa meie laste arengust. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud.

Valter Lipsmaa

Valter Lipsmaa on meie ühiskonnas oluline osa. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud. Kirjutage meile oma arvamused ja ettepanekud.

Noorte

ESTIMAA LENINGU KÕRVALISES RAJONIS

NKRP Keskkomitee,
NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja
NSV Liidu Ministrite Nõukogu

LÄKITUS

KOMMUNISTLIKE PARTEI JA NÕUKOGUDE RAHVALE

Kõikidele ühiskondlikele töötajatele ja noortele.

NKRP Keskkomitee,
NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja
NSV Liidu Ministrite Nõukogu

LÄKITUS
KOMMUNISTLIKE PARTEI
JA NÕUKOGUDE RAHVALE

Kõikidele ühiskondlikele töötajatele ja noortele.

olemas, sest olin tol ajal vanematega Pudiisool, meri paistis õue kätte. Meile õega näidati suuri ja vahuseid merelaineid, tumehalli taevast, selles oli midagi hirmsat ja samas huvitavat korraga.

Väliseesti ajalehe Vaba Eesti Sõna esikülje uudist suurküüditamise Eestis uurides kerkis mälu- sopist pinnale erinevaid lugusid. Meil kodus eriti ei räägitud küüditamisest ja läbiotsimistest, metsavendadest, keldrites ning pööningutel varjamistest, sest polnud ju vaja, et lapsed sellest midagi liigest pajataksid. Kui juba keskkoolis käisin, siis külas käies vanatädid või vanaonud mokaotsast üht-teist poetasid, et kes metsas oli ja kes Siberisse saadeti, kes maha lasti ja kes vanglas hinge heitis ning kelle juures läbiotsimisel viidi ära suur atlas ... Stalini surm oli ka esilehel, kuuldud mälestuste järgi olla see parteilastest ülemustele kurb leinapäev olnud, aga paljudele meie peredele tähendas see lootust Siberisse küüditatud ellujäänud lähedasi näha.

Gagarin lendas kosmosesse veidi enne minu sündi, seda uudist ja pilti esilehelt silmitsedes meenusid mulle kummalselt kooliaegsed kosmonautika päevaks tehtud klasside ja kooli seinalehed ning „Lenda Juri Gagarin, lenda ...“ laul.

Enamasti oli lehtede esikülgedel aga tavaline elu: külvi- ja künnitööd, kartulivõtt, maisi ruitpesiti külvamine, tööeesrindlased ja loomulikult parteielu ning partei keskkomitee uudised, mis kedagi ei huvitanud. Ent kui lehes kirjutati mõnest tuttavast, siis kumu levis ja leht rändas käest kätte, et asja oma silmaga kaeda. Iseenesestmõistetavalt läks elu esilehel aina paremaks ja kõik tõusis – nii kirjanduse ja kunsti tase kui ka piimatoodang ja varjame teadlikkus. Esiküljel esitleti positiivset, enamasti kena fassaadi, loosungit. Nagu autorid on öelnud, esiküljel ole tõele innustaja.

Minu mäletamist mööda oli toona vähemalt Edasi tellimine limiteeritud, kui õigel ajal postkontorisse

Hääli Kesk- ja NSV Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee ajaleht

Reede, 29. september 1983

MAA JA KONSTITUTSIOON

Professor **VILMA KELDER**

Kõik konstitutsioonid on jäänud vigi põhinäse ja majandusliku süsteemi aluseks. Maa on loogu ole aluseks. Konstitutsioonid tulevad ja lähevad, maa oli, on ja jääb. Seepärast on mõned maad seadnud probleemid igapäevaelu lahendamiseks ja riikide ajaloos.

Majandusliku süsteemi aluseks on maa konstitutsioon. Kõigepealt toetatakse suhted põlvkondade vahel ja riikide vahel. NSV Liidu konstitutsiooni aluseks on maa majandusliku süsteemi aluseks tootmisvahendite sotsialistlik omadus (ühisvõtlikus) ja kolhooside koostööd. Maa konstitutsiooni aluseks on maa ühiskondlik ühtsus. Maa ühtsus on loogu võtteid tootmisvahendite vahel ja põlvkondade vahel.

Meditsiiniline otsus

ILIJTIS BREŽNEVI HAIGUSE JA SURMA PÕHJUSE KOHTA

Meditsiiniline otsus on tehtud 29. septembril 1983. Iljitis Brežnev suri 10. septembril 1982. Surma põhjuseks on loogu haigus, mis on tekkinud südame ja veresoonte haiguste tõttu. Surma põhjuseks on loogu haigus, mis on tekkinud südame ja veresoonte haiguste tõttu.

NKPK Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu

NKPK Keskkomitee Peasekretär, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi Esimehe Leonid Iljits Brežnevi Matuse Kõrvaldamise Komisjoni

Kõigi maade proletariatsed, ühinege!

MLP MAALEHT

Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee ajaleht

2 · 1987

Reedel, 8. oktoober

1 aastakäik

MAA JA KONSTITUTSIOON

Professor **VILMA KELDER**

Kõik konstitutsioonid on jäänud vigi põhinäse ja majandusliku süsteemi aluseks. Maa on loogu ole aluseks. Konstitutsioonid tulevad ja lähevad, maa oli, on ja jääb. Seepärast on mõned maad seadnud probleemid igapäevaelu lahendamiseks ja riikide ajaloos.

Maa ühtsus on loogu võtteid tootmisvahendite vahel ja põlvkondade vahel. Maa ühtsus on loogu võtteid tootmisvahendite vahel ja põlvkondade vahel.

AINUS LUBATUD DOPING

Ainus lubatud doping on sportlaste tervislik seisund. Doping on sportlaste tervislik seisund. Doping on sportlaste tervislik seisund.

KALIV

Kaliv on sportlaste tervislik seisund. Kaliv on sportlaste tervislik seisund.

KROONPRESS SIGNAALSESIPLAR

Õhtuleht

Reede, 29. september 2000

TÄNASE LEHE TIRAAZ ON 19951

Hind 5 krooni

KULD

Ainus lubatud doping

Ainus lubatud doping on sportlaste tervislik seisund. Doping on sportlaste tervislik seisund.

KALIV

Kaliv on sportlaste tervislik seisund. Kaliv on sportlaste tervislik seisund.

sappa ei läinud, võis tellimusest suu puhtaks pühkida. Igatahes ei saanud lehti tellida igal kuul, vaid olid kindlad perioodid ja ajad tellimuste vormistamiseks.

Brežnevi matuste ajal viibisin tudengina raamatukogus ja kohviku (praegu muusikaosakond) ette, sinna, kus nüüd on puhkeala „jõusaal“, oli üles sätitud teler, et kõik saaksid toimuvat jälgida. Loengud jäid ära või lõppesid varem, täpselt ei mäletagi, igatahes kohvikusse asja oli ja mõõdamannes silma jäi. Pärast seda tuli „riiklikult tähtsaid matuseid“ järjest esilehtedele, kuni võimule pääses Gorbatšov oma glasnostiga.

Tšernobõli katastroofi alguses õnnetust ajakirjanduses eriti ei kajastatud, siiski levis info sellest suust suhu, lapsi hoiti toas ja jooditablette osteti kah.

Sellele järgnes mõne aasta pärast „Ei fosforiidile“ ja Balti kett.

Elu läks huvitavaks, värvikaks ja lootusrikkaks, tulid Maaleht, Eesti Ekspress, Edasi muutus jälle Postimeheks, ilmuma hakkas Liivimaa Kuller. Mis aga Maalehe pissipottide ja unise pidžaamas põnniga pilti puutub, siis paljudel tollastel lastel, ka minu omadel olid täpselt samasugused pidžaamad, justkui vormirõivad, praegu tore vaadata.

Esilehtedelt kadus tihe tekst, asemele tulid suured ja aja edenedes värvilised pildid. Tuli iseseisvus. Ent lehe sisu muutus peagi üsna kurvaks: kuritegevus kasvas, rahvas jäi töötuks ja 1980-ndate lõpus rekordi saavutanud sündimus kukkus 1990-ndate lõpuks rekordmadalale. Esilehtedel olid muidugi ka võilaod, Edgar Savisaar ja lindiskandaal, Estonia hukk, terrorirünnak New Yorgi kaksiktornidele.

Helgena on mees oma raha – krooni tulek ja Vene sõjaväe minek. Muidugi on mees Noole olümpia-kuld ja Eesti Rahva Muuseumi uus hoone Raadil, kus olen käinud kordi, küll üksi, küll sõprade, sugu-

laste ja klassikaaslastega ning ikka on tahtmine sinna veel minna. Ent millegipärast ei leidnud esilehelt Ahhaa teaduskeskust, mis on äraütlemata tore asutus ja pakub rõõmu nii lastele kui ka nende vanematele ja vanavanematele.

Veel meenus mulle Eesti esimene koolitulistamine Viljandis (27.10.2014), kas seda esilehtedel ei kajastatudki? Ameerikas oleks see kindlasti sinna jõudnud.

Ah jaa, pronksõduri teisaldamine meenub ka, aga mu meelest oli siiski märgilisem 1990. aasta augustis Harri Henu algatusel Lenini sambalt maha võtmine ja minema viimine Tartust EPA (Eesti Põllumajandusakadeemia) peahoone eest, kus praegu asub Kaitseväe Akadeemia ja Balti Kaitsekolledž.

Näitusel esitletud originaalsuuruses lehed olid hästi loetavad ja vaadeldavad. Kerge oli jälgida, kuidas on muutunud teemad, trükitehnika, kujundus, mismoodi on keelud ja käsud ning ülevaltpoolt saadud juhised mõjutanud ajalehe sisu ja väljanägemist. Lihtne oli jälgida, millal hakati trükkima värvilist teksti ja millal ning kuidas ilmusid lehte värvilised pildid ja fotod koos asjakohaste selgituste ja kommentaaridega koostajate poolt. Põhinäitusest eraldi oli esitletud veel seda, kuidas Tartu Ülikooli juubeleid lehtedes kajastati ja tudengite poolt tehtud väljapanek esilehede valikutest.

Silma jäid ka tühjade esikülgedega protesteerimised allikakaitse eelnõu vastu. Tegelikult aga on ju ajast aega rakendatud tsensuuri, nii tsaariajal, Pätsi ajal kui ka praegu. Nõukaajal oli see eriti tähelepanuväärne ja tuntav ning üks sellest sündis rahva seas palju anekdoote ja naljapilte. Omaette karikatuurne oli 8. mai 1987. aasta Sirp ja Vasar, kus esilehel suurelt pilt „Võit“ (L. Kerbel. Toonitud kips, 1985) hüüdlausega „9. mai – võidupäev“ ja tagakaanel Priit Pärna kurikuulus karikatuur „Sitta kah“. Karikatuurid ajalehtedes on väga huvitav teema, just see, kuidas ja mille üle eri aegadel nalja on visatud.

Esikülgedelt oleme olenemata ajast või poliitilisest korrast saanud alati lugeda ülevaateid ja näinud pilte laulu- ja tantsupidudest. Ajast aega on sinna jõudnud tähtsate tegelaste surm või matus, tähtsate tegelaste Eestit väisamised. Sõda ja rahutegemised leidsid koha loomulikult ka esikülgedel. Pikka aega on esimesele küljele reklaamipinda müüdud, see on laotonud kas siis tänapäeval suurelt üle terve lehe või paigutunud vanasti pisikeste müügikuulutuste teadetena muu teksti kõrvale. Reklaamivabad olid vaid nõukaaegsed esiküljed. Need olid ka, nagu juba mainitud, enamasti tapvalt igavad, sest kes viitsis lugeda iga päev tööaruandeid, kiidulaule eesrindlastele, nii kohalike kui ka üleliiduliste poliitbüroode suuniseid ja parteikongresside materjale.

Üldiselt on esilehed viimase 30 aastaga muutunud suuresti kommertslikuks, isegi kohati skandaalimaiguliseks, sest kes suudab rohkem tähelepanu tõmmata ja lugejat haarata, selle müügitulu tõuseb. Olenemata kõigest peegelduvad esilehtedelt vastu riigi ajalugu ja areng ning ühiskonna seisund. Kui jääks vaid digimeedia, kus kõik muutub tundidega, siis aastate pärast sellist näitust me vist enam korrata ei saaks, sest päeva jooksul muutub nii ühe ja sama artikli sisu kui ka pealkiri. Eraldi teema on digimeedia säilitamise küsimus.

Küll on kahju, et Eesti suuremates ajalehtedes 2023. aasta 22. juunil avaldatud ühesugust leina-kuulutusena mõjuvat protesti valitsuskoalitsiooni otsuse vastu ajakirjandusväljaannete käibemaksu tõsta esilehele ei pandud, oleks mõjusam ja meeldejäävam olnud.

Kes täpsemalt tahab uurida, mida kõike esilehtedelt veel lugeda või näha sai, peab ise eespool viidatud teosega tutvuma. Igal juhul pakub raamat avastamisrõõmu, isegi lusti, aga ka meenutab sündmusi, mida unustada ei tohiks.